

In dit nummer:

- Inventiviteit en doorzettingsvermogen in marktordening
- Toekomstscenario's financiële sector
- Nieuwe ramingen
- Meer vrouwen werken, maar voor minder uren
- Recente publicaties
- Minder werklozen volgens internationale definitie

CPB Nieuwsbrief

2010 september

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

3

Inventiviteit en doorzettingsvermogen in marktordening

Paul de Bijl

Het zijn de pijnpunten van eerdere ervaringen waar we van moeten leren. De parachutering van het begrip marktwerking in de jaren tachtig/negentig ging vergezeld van de claim dat bedrijfsleven en markt superieur zijn aan de overheid: efficiënter en innovatiever. Dat was te kort door de bocht en daarom bleven enkele missers niet uit. Taxichauffeurs vochten voor hun territorium. Les: houdt rekening met betrokkenen die iets te verliezen hebben. De NS hinderde toetreder Lovers Rail. Les: ontwerpdetails hebben grote gedragseffecten. Dat gezegd hebbende: er is ook veel goed gegaan bij de introductie van marktwerking. Consumenten profiteren daarvan. Maar het gaat om de verbeterpunten.

Een voorbeeld illustreert deze punten. Stel de taximarkt zit helemaal op slot en je wilt deze dereguleren om toetreding te stimuleren, zodat er meer dynamiek en concurrentie ontstaat. Met het in één klap afschaffen van de beperking in het aantal vergunningen – en dus van de verhandelbaarheid ervan – negeer je dat ondernemers daar ooit flink voor betaald hebben. Logisch dat de hakken in het zand gaan. Nu kun je beloven hen te compenseren, maar met hoeveel en ga je dat waar-

maken? Een alternatief is om de verhandelbaarheid van vergunningen in stand te houden, terwijl je de toetredingsdrempels daarna geleidelijk gaat verlagen. Getalenteerde nieuwkomers kunnen dan vastgevoerde bedrijven overnemen. Dat is goed voor de dynamische efficiëntie in de markt. Gevestigde bedrijven kunnen hun vergunningen nog te gelde maken. Goed voor de verteerbaarheid van deregulering – ondanks de toename in concurrentie! Kern van dit idee, ontleend aan Francesco Caselli en Nicola Gennaioli (*Quarterly Journal of Economics*, augustus 2008), is de synergie met de (aanpalende) markt in verhandelbare rechten. Die creëert een hefboom om weerstand bij spelers met gevestigde belangen te verminderen. De compensaties (en de omvang) komen door onderhandelingen tussen ondernemers onderling tot stand. Endogeen, zoals economen zeggen. Zo omzeilt de overheid het probleem dat passende compensaties voor de overheid duur, moeilijk vast te stellen en ook weinig geloofwaardig zijn.

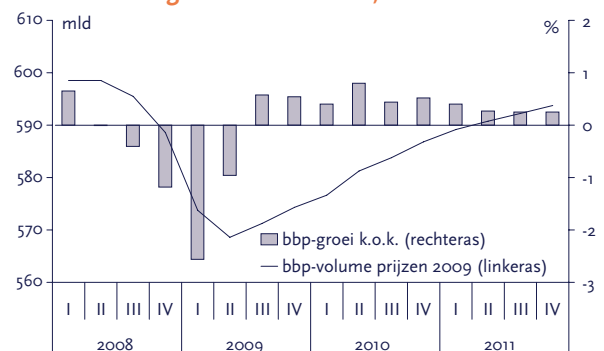
Marktordeningsbeleid valt of staat dus met het omgaan met hobbels en weerstand. Hier kunnen economen nieuwe ideeën aandragen, over het op gang brengen én houden van veranderingsprocessen. Daarbij is er geen krachtiger signaal van geloofwaardigheid dan het doen slagen van een weerbarstig, langdurend project. Dat levert een mooie bonus op in een tijd waarin het vertrouwen in de overheid onder druk lijkt te staan, terwijl de verwachtingen toenemen: variërend van de kwaliteit van publieke diensten tot het borgen van publieke belangen in de zorg en het op de been houden van de financiële sector. Dat is nogal wat. De toekomst vraagt om inventiviteit én doorzettingsvermogen. □

Paul de Bijl, hoofd sector Marktordening

Kortetermijnraming september 2010

- De Nederlandse economie groeit dit jaar naar verwachting met 1¼%. In 2011 valt de geraamde groei licht terug tot 1½%.
- De werkloosheid loopt op tot gemiddeld 5½% van de beroepsbevolking in beide ramingsjaren.
- Naar verwachting bedraagt de inflatie dit jaar 1¼% en komend jaar 1½%. De gemiddelde contractloonsstijging in de marktsector ligt dit jaar ½%-punt onder en volgend jaar op het niveau van de inflatie.
- De geraamde koopkracht van huishoudens neemt in doorsnee in 2010 met ½% af. Komend jaar daalt de koopkracht volgens de prognose met ¼%.
- Het begrotingstekort wordt geraamd op 5,8% bbp in 2010. Volgend jaar neemt het tekort naar het zich laat aanzien af tot 3,9% bbp.

Economische groei in Nederland, 2008-2011^{a)}

^{a)} Groei bbp-volume t.o.v. voorgaande periode, werkdagen gecorrigeerd.

Four futures for Finance, een scenariostudie

De financiële crisis van 2007-2008 heeft de onzekerheid over de toekomst van de financiële sector enorm doen toenemen. Dit maakt de vraag naar hoe deze toekomst eruit zal zien actueel. Recent publiceerde het CPB een scenariostudie waarin het in kaart brengt hoe de financiële sector er over twintig jaar uit zou kunnen zien en voor welke uitdagingen toezichhouders staan bij het inperken van systeemrisico in verschillende werelden.

De assen

In deze studie introduceren de auteurs twee assen met als resultaat vier toekomstscenario's. De eerste as betreft een onderscheid tussen 'harde' en 'zachte' informatie. In de wereld van harde informatie kan kredietrisico worden bepaald aan de hand van objectieve gegevens, zoals de winstcijfers of kasstroomgegevens van een bedrijf. Banken zijn dan vooral bewakers van kredietrisico. Ze profiteren van schaalvoordelen bij het verstrekken van leningen en het in de gaten houden of deze op tijd worden terugbetaald. In de wereld van zachte informatie genereren de bewakingsactiviteiten van banken informatie die ze niet kunnen delen met derden. Voor de inschatting van kredietrisico is bijvoorbeeld de subjectieve inschatting van een bankier belangrijk. Deze informatie is 'zacht': andere banken hebben er weinig aan. De tweede as van de scenario's beschrijft de mate waarin er synergie bestaat tussen de verschillende producten en diensten van banken. In de ene wereld is de waarde van kruisbestuiving tussen verschillende diensten en producten gering. Als verschillende aanbieders verschillende producten verkopen, levert dit net zoveel op als wan-

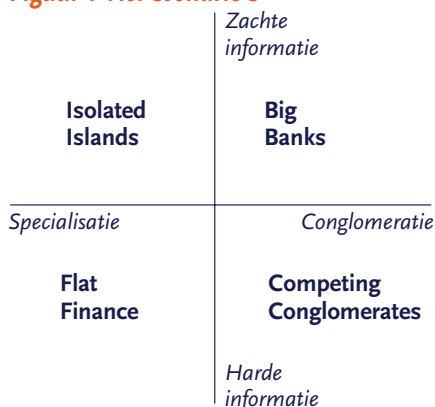
neer een aanbieder al die producten tegelijk verkoopt. In de andere wereld genereert het gebundeld verkopen van verschillende diensten juist veel toegevoegde waarde. Betaaldiensten vergemakkelijken bijvoorbeeld kruisverkoop van andere producten, of handelsactiviteiten helpen bij het vroeg identificeren van kredietrisico's.

Door deze twee assen te combineren, ontstaan vier scenario's: *Isolated Islands*, *Big Banks*, *Competing Conglomerates* en *Flat Finance*, zie figuur 1. Elk scenario kent een andere marktstructuur. Daarbij spelen bij verschillende scenario's verschillende marktfaalens en overheidsfaalens.

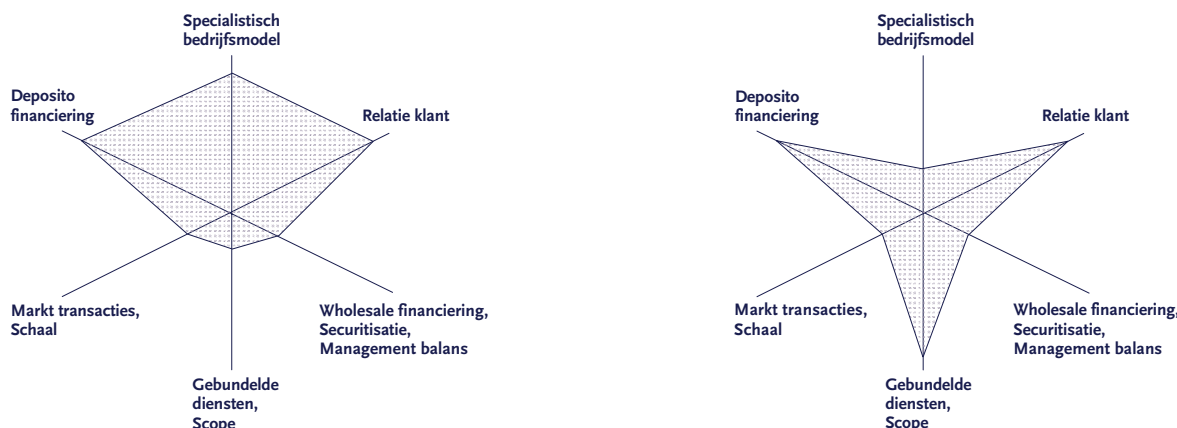
Marktstructuur

Figuren 2 en 3 laten zien hoe de marktstructuur per scenario verschilt. In *Isolated Islands* specialiseren banken zich in bepaalde diensten of producten en investeren ze veel in de relatie met hun cliënten. Banken opereren lokaal en schaal is minder belangrijk. Klanten zijn gebonden aan een bank, wat de concurrentie beperkt. Deposito's vormen een belangrijke financieringsbron voor banken, omdat financiering via de internationale geldmarkt ('wholesale funding') moeilijk is vanwege de beperkte verhandelbaarheid van bezittingen. In *Big Banks* staan de relatie met de klant en depositofinanciering nog steeds centraal. Banken bieden hun cliënten echter een gebundeld pakket diensten aan. Banken zijn daardoor groter, terwijl de bankbalans complex is doordat deze een veelheid aan producten bevat. Ten opzichte van *Isolated Islands* is er nog minder concurrentie omdat banken alleen kunnen toetreden als ze een compleet pakket diensten aanbieden. In *Competing Conglomerates* kunnen derden de bezittingen van banken waarderden op basis van harde, overdraagbare informatie. Bankbezittingen zijn daardoor dus beter verhandelbaar. Securitatisatie is hierdoor gemakkelijker, waardoor banken minder afhankelijk zijn van deposito's voor hun financiering. Actief beheer van de balans reduceert de kosten van kapitaal. Omdat informatie overdraagbaar is, doet afstand er minder toe. Hierdoor is concurrentie feller en zijn schaalvoordelen belangrijker. In *Flat Finance* genereren banken harde, overdraagbare informatie en is de synergie tussen verschillende activiteiten gering. Banken

Figuur 1 Vier scenario's

Figuur 2 Marktstructuur: Isolated Islands (links) en Big Banks (rechts)

specialiseren zich en klanten kunnen gemakkelijk van bank wisselen omdat informatie over hun kredietwaardigheid overdraagbaar is. Banken in verschillende marktsegmenten concurreren dus fel.

Wat betekenen deze scenario's nu voor beleidsmakers?

Als de bankbalans complex is, zoals in *Big Banks* en *Competing Conglomerates*, en de kwaliteit van bezittingen van banken moeilijk in te schatten, zoals in *Isolated Islands* en *Big Banks*, is de informatieachterstand van de toezichthouder ten opzichte van de sector groot. Dit heeft verschillende gevolgen. Ten eerste maakt dit het moeilijk om de risico's die banken nemen, nauwkeurig in te schatten. Dit betekent dat regulering die probeert de risico's van banken in detail te sturen, niet erg effectief is. In die situatie is het beter om maatregelen zoals een diepgravende audit te laten afhangen van indicatoren die gemakkelijker meetbaar zijn, zoals de hoogte van prestatiebeloningen, de groei van kredietverlening, de hefboom die een bank hanteert, of de afhankelijkheid van kortetermijnfinanciering. Ten tweede maakt die informatieachterstand het ook moeilijk om te controleren of de toezichthouder zijn werk wel goed doet. Hierdoor neemt risico van zogeheten regulatory capture toe. Maatregelen om te voorkomen dat de toezichthouder teveel een belangenbehartiger van de sector wordt, zijn dan extra belangrijk. Te denken valt aan reguliere visitatie door een externe partij, splitsing van monitoringrisico's en daadwerkelijk ingrijpen, of meer transparantie over de toestand bij individuele banken waarbij de wijze waarop de FDIC in de VS elk kwartaal gedetailleerde informatie over balansen van banken publiceert, als voorbeeld kan dienen. Om meer tegenwicht te bieden aan de lobbyactiviteiten van banken, zou de overheid onafhankelijk onderzoek kunnen financieren.

Als banken gemakkelijk vanuit het buitenland kunnen opereren doordat informatie hard is en dus gemakkelijk over grote afstanden kan worden overgebracht, zoals in *Flat Finance* en *Competing Conglomerates*, zijn de risico's voor het financiële systeem internationaal van aard. Die risico's komen dan van buiten en de toezichthouder heeft er weinig grip op. De kans is daardoor groot dat de toezichthouder overvallen wordt door een crisis die hij niet heeft zien aankomen. Crisismanagement is dan dus erg belangrijk. Ook is in dit geval internationale coördinatie lastiger. Als banken hun vestigingslocatie gemakkelijk kunnen veranderen, maakt dit het voor individuele landen aantrekkelijker om de financiële

sector minder streng te reguleren als andere landen hun best doen om systeemrisico in te perken. Er is dan sprake van meeliftergedrag.

Ten slotte, wanneer marktdiscipline goed werkt omdat informatie over de risico's bij banken relatief betrouwbaar is, zoals in *Flat Finance* of *Competing Conglomerates*, vormt marktdiscipline een tweesnijdend zwaard dat ingezet kan worden om banken te disciplineren en tegelijk toezichthouders in het gareel te houden.

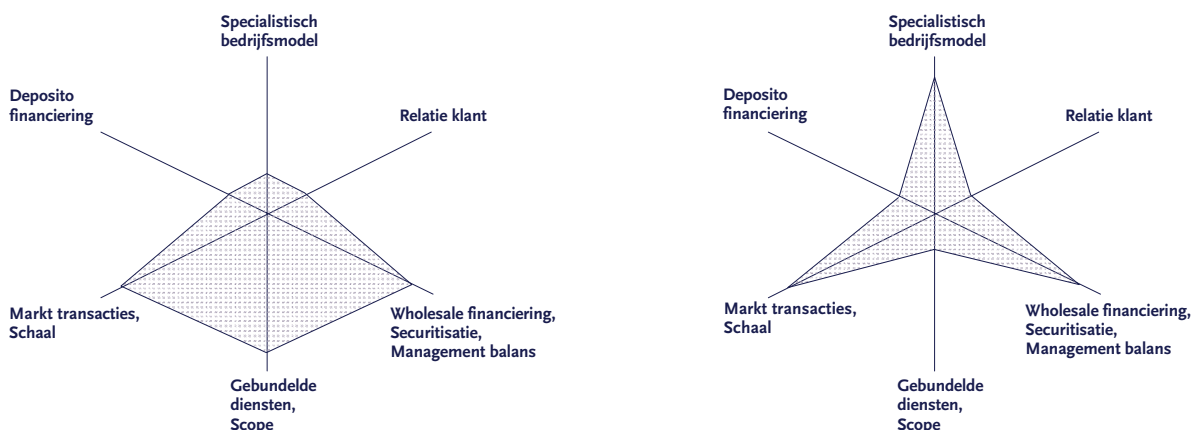
Conclusie

Deze vier scenario's maken een aantal zaken duidelijk. Overheden zullen er misschien niet in slagen beleid te coördineren vanwege meelifterseffecten, waardoor systeemrisico onvoldoende wordt ingeperkt. Beleid werkt pas als het rekening houdt met overheidsfalen. Effectief crisismanagement is soms belangrijker dan maatregelen om een crisis te voorkomen. Overheden dienen zich voor te bereiden op een wereld waarin grote buitenlandse banken de dienst uitmaken.

Tot slot, verschillende aspecten van scenario's studies lokken vaak discussie uit. Een misverstand is dat scenario's de toekomst zouden voorspellen. Scenario's laten echter extremen zien om argumenten helder te krijgen, terwijl de werkelijkheid niet zwart-wit is. Daarbij brengt het schetsen van scenario's keuzes met zich mee. Onze keuzes zijn gebaseerd op ideeën over ontwikkelingen en onzekerheden, maar andere keuzes zijn ook mogelijk. Ook kunnen beleidsmakers wel kiezen voor goed beleid binnen een scenario, maar niet sturen in welk scenario de wereld terechtkomt. Ondanks deze beperkingen denken we dat scenario's een goede manier zijn om na te denken over de toekomst. □

Meer informatie: michiel.bijlsma@cpb.nl

Figuur 3 Marktstructuur: *Competing Conglomerates* (links) en *Flat Finance* (rechts)

ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN SEPTEMBER 2010

Aarzelend economisch herstel

DE WERELDECONOMIE

Groei neemt wereldwijd af

De groei van de wereld economie loopt terug. De wereldhandel veerde in de tweede helft van vorig jaar sterk op na de val van eind 2008, maar komt nu in rustiger vaarwater. De opkomende economieën in Azië komen langzamerhand op adem van de groeispurt van vorig jaar. Het aanvankelijk krachtige herstel in de Verenigde Staten is in de eerste twee kwartalen van dit jaar afgezwakt. In Frankrijk en vooral Duitsland onderging de economische groei in het tweede kwartaal juist een versnelling. Ondertussen raken Griekenland, Portugal en Spanje verder achterop.

Voorlopende indicatoren wijzen erop dat de groei van het wereldhandelsvolume in de tweede helft van 2010 verder zal vertragen. Voor heel 2010 wordt een toename van de wereldhandel met 15½% voorzien, afnemend tot 7% in 2011. De West-Europese in- en uitvoergroei blijven daarbij duidelijk achter. In de hoogontwikkelde economieën ebt het positieve effect dat uitgaat van de voorraadvorming bij bedrijven geleidelijk weg en voeren overheden bezuinigingsmaatregelen door, terwijl de particuliere bestedingen naar verwachting laag zullen blijven. Voor het eurogebied wordt uitgegaan van een bbp-groei van 1¾% in 2010 en 1½% in 2011, beduidend lager dan het groeitempo dat meestal gehaald wordt na afloop van een recessie.

Kredietcrisis heeft lange nasleep

In veel landen ligt het bbp nog steeds onder het niveau van twee jaar geleden, waardoor de werkloosheid hoog blijft. De crisis werpt een lange schaduw over de financiën van de publieke sector. Direct na de afkondiging van gezamenlijke noodmaatregelen door de Europese Commissie, de ECB en het IMF leek de crisissfeer rond de overheidsfinanciën van diverse landen in Europa langzaam te verdwijnen, maar de renteversillen binnen Europa zijn nog steeds groot en nemen de laatste maanden weer toe. Beleggers zijn op hun hoede. Banken in Europa blijven kwetsbaar voor eventuele waardedalingen van overheidspapier en onroerend goed.

Internationale onzekerheden onveranderd groot

Het belangrijkste neerwaartse risico blijft hernieuwde onrust op de financiële markten en de negatieve doorwerking daarvan op de kre-

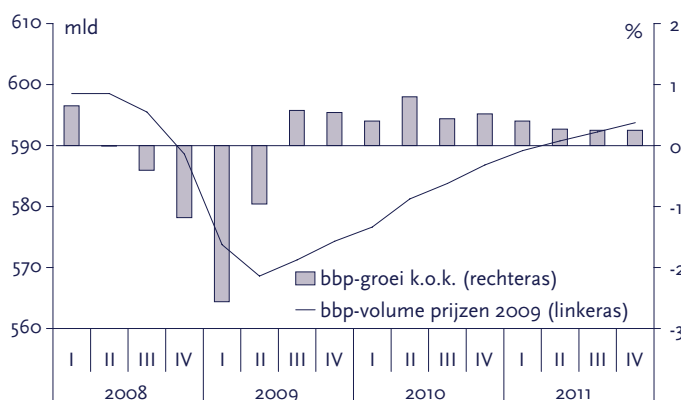
dietverlening en op het vertrouwen van producenten en consumenten. Daarnaast is er aanzienlijke beleidsonzekerheid. Europese overheden hebben nauwelijks nog de ruimte voor stimulerend beleid. Ook het huidige Amerikaanse begrotingstekort is op den duur onhoudbaar. De recente versoepeling van de afspraken over vernieuwd toezicht op de financiële sector (Bazel III) ondersteunen weliswaar de kredietverlening, maar brengen ook weer risico's met zich mee. In het huidige klimaat van lage inflatie kan een nieuwe grote schok leiden tot een daling van het algemeen prijspeil. Een langere periode van prijsdalingen zou de financiële problemen van huishoudens, bedrijven en overheden verergeren en het economisch herstel vertragen. Een opwaarts 'risico' is een onverwacht sterke opleving van de particuliere bestedingen in hoogontwikkelde economieën, met name in het eurogebied.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

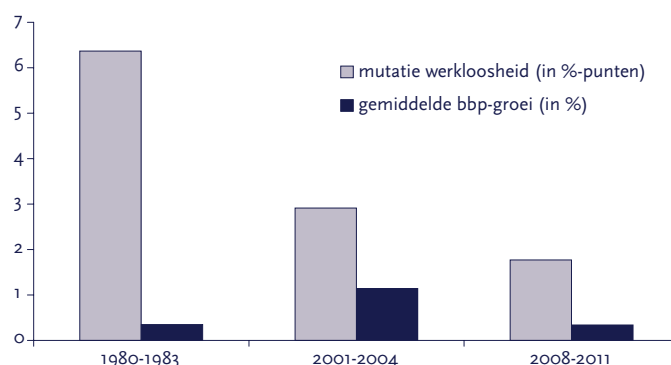
Zoals de timing en de diepte van de recessie van de Nederlandse economie in 2008 en 2009 hoofdzakelijk werden bepaald door de internationale economische ontwikkelingen, zo geldt dit evenzeer voor de timing en de kracht van het herstel in 2010 en 2011. De verwachte economische groei van 1¾% dit jaar en 1½% volgend jaar, waarmee het herstel de kwalificaties 'gematigd' en 'aarzelend' verdient, komt aardig overeen met het voorziene groeipatroon in onder andere de Verenigde Staten, Duitsland, Frankrijk en Italië. Ook in die landen is de bbp-groei volgend jaar naar verwachting een fractie lager dan dit jaar.

Volgens voorlopige cijfers van het CBS bedroeg de kwartaal-op-kwartaalgroei van het bbp in het tweede kwartaal 0,9%, iets hoger dan de 0,5 à 0,6% in de voorgaande drie kwartalen. Het groeicijfer voor het tweede kwartaal is echter wel wat opwaarts vertekend doordat het tweede kwartaal in Nederland en de ons omringende landen uitzonderlijk koud was, waardoor substantieel meer aardgas dan normaal is afgezet. In navolging van de groei van de relevante wereldhandel zal de kwartaal-op-kwartaalgroei in de komende kwartalen wat afzakken. Het bbp-niveau ligt daardoor aan het eind van de ramingsperiode nog altijd onder het niveau dat bereikt werd in de eerste helft van 2008, vlak voordat de kredietcrisis toesloeg (zie figuur 4).

Figuur 4 bbp-volume en -groei

Figuur 5 Mutatie werkloosheid en gemiddelde bbp-groei in 1980-1983, 2001-2004 en 2008-2011 (raming)

Opmerkelijk lage werkloosheid

De voor seizoen gecorrigeerde werkloosheid daalt al enkele maanden licht. Dat is frappant, aangezien de productiedaling die vorig jaar plaatshad de grootste was (de jaren rond WO II buiten beschouwing gelaten) sinds 1922, het beginjaar van de tijdreeks. Bovendien is de productiegroei dit jaar vooral nog niet overdreven uitbundig en het is ook niet de verwachting dat dit de komende kwartalen wel het geval zal zijn. De daling van de werkloosheid zet in de ramingsperiode naar verwachting dan ook niet door.

Het werkloosheidspercentage komt volgens de raming in zowel 2010 als 2011 uit op gemiddeld $5\frac{1}{2}\%$, $1\frac{3}{4}\%$ -punt hoger dan de 3,8% in 2008. Deze toename zou, zelfs wanneer geen rekening wordt gehouden met de diepte van de economische neergang, in historisch perspectief gering zijn. Zo steeg de werkloosheid tussen 1980 en 1983 met 6,4%-punt en tussen 2001 en 2004 met 2,9%-punt (zie figuur 5). Het verschil met de huidige ontwikkelingen wordt nog scherper wanneer wel naar de productiegroei wordt gekeken. Die was in de genoemde periode in de jaren tachtig ongeveer gelijk aan de geraamde groei in de jaren 2008-2011, namelijk gemiddeld zo'n 0,3% per jaar. In de jaren 2001-2004 was de economische groei met 1,1% gemiddeld per jaar beduidend hoger, maar tóch liep de werkloosheid sterker op dan in de jaren rond de kredietcrisis. Diverse factoren dragen bij aan de huidige meevallende ontwikkelingen op de arbeidsmarkt.

De winstgevendheid van het bedrijfsleven was voor het uitbreken van de kredietcrisis relatief hoog en bedrijven beschikten over relatief veel eigen bezittingen. De stijging van de loonkosten bleef in 2008 en 2009 beperkt vanwege een afname van de incidentele beloningen (bonussen, winstdelingen en dergelijke). Ook dit en komend jaar is naar verwachting sprake van een beperkte stijging van de loonkosten, maar nu vanwege de gematigde stijging van de contractlonen. Door de goede uitgangspositie vóór de crisis en de snelle aanpassing van de loonkosten zijn bedrijven vooral nog in staat personeel in dienst te houden. Vanwege de krapte op de arbeidsmarkt voorafgaand aan en mogelijk ook na de kredietcrisis, willen ze dat waarschijnlijk ook. Die krapte op de arbeidsmarkt is mede het gevolg van de daling van de groei van het arbeidsaanbod die de laatste jaren heeft ingezet. Enerzijds raakt het reservoir aan niet-werkende vrouwen langzamerhand leeg, anderzijds be-

reikt de - in aantal omvangrijke - babyboomgeneratie momenteel de pensioengerechtigde leeftijd.

Daarnaast werken er, vergeleken met de jaren tachtig, relatief meer mensen in de dienstensector, bij de overheid en in de zorg en minder in de industrie. Aangezien de relatie tussen productie en werkgelegenheid in de dienstensector op korte termijn waarschijnlijk minder sterk is dan in de industrie, zou dit deels kunnen verklaren waarom de werkgelegenheid tot nog toe relatief weinig is afgenomen.

Ook is het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) de laatste jaren gegroeid. Zzp'ers hebben een deel van de productieklop van 2009 geabsorbeerd. Zij zagen vorig jaar hun inkomen fors terugvallen. De deeltijd-ww ten slotte drukt het werkloosheidscijfer in 2009 en 2010 enigszins, maar heeft nagenoeg geen effect meer op het cijfer in 2011.

Koopkracht daalt twee jaar op rij

Gemiddeld bedraagt de inflatie naar verwachting $1\frac{1}{4}\%$ in 2010 en $1\frac{1}{2}\%$ in 2011. In de eerste helft van dit jaar was de inflatie gemiddeld slechts 0,9%, mede door de vertraagde doorwerking van de lage olieprijs in de gas- en elektriciteitsprijzen. In de tweede helft van het jaar vervalst dit effect en ligt de inflatie gemiddeld ongeveer $\frac{3}{4}\%$ -punt hoger. De contractloonstijging in de marktsector vlak naar verwachting af van 2,7% in 2009 naar 1% in 2010 en $1\frac{1}{2}\%$ in 2011. De ontwikkeling van het contractloon reageert met enige vertraging op die van de inflatie en de werkloosheid.

Hoewel de kredietcrisis de Nederlandse economie hard trof, steeg de koopkracht in 2009 nog aanzienlijk. In 2010 daalt de koopkracht van huishoudens, voor het eerst sinds het begin van de crisis, onder andere doordat de contractlonen minder stijgen dan de prijzen. De daling van de koopkracht is in doorsnee $\frac{1}{2}\%$. Komend jaar daalt deze zogeheten mediane koopkracht naar verwachting met $\frac{1}{4}\%$. Deze statische koopkrachtcijfers houden ech-

Kerngegevens voor Nederland, 2008-2011

	2008	2009	2010	2011
	mutaties per jaar in %			
Internationale conjunctuur				
Relevante wereldhandel	1,6	- 12,6	9	5¼
Prijspeil goederenimport	4,6	- 7,5	6¾	¾
Concurrentenprijs	3,9	- 3,0	4	¾
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	96,9	61,5	76	75
Eurokoers (dollar per euro)	1,47	1,39	1,29	1,25
Lange rente (niveau in %)	4,3	3,7	3¼	3¾
Volume bestedingen en buitenlandse handel				
Bruto binnenlands product (bbp)	1,9	- 3,9	1¾	1½
Consumptie huishoudens	1,1	- 2,5	½	¾
Overheidsbestedingen	3,0	4,0	½	- ¼
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	7,1	- 18,2	- 5½	2¾
Uitvoer van goederen (exclusief energie)	1,2	- 9,2	12¾	7½
w.v. binnenslands geproduceerd	- 1,4	- 10,5	8¼	3
wederuitvoer	3,8	- 7,9	16¾	11¼
Invoer van goederen	3,3	- 10,3	11¼	6
Prijzen, lonen en koopkracht				
Prijspeil goederenimport (exclusief energie)	2,1	- 5,3	4¾	¾
Prijsconcurrentiepositie ^{a)}	- 0,1	4,2	- 2	¼
Consumentenprijsindex (cpi)	2,5	1,2	1¼	1½
Contractloon marktsector	3,5	2,7	1	1½
Loonsom per arbeidsjaar marktsector	3,5	2,0	2	3
Koopkracht, mediaan alle huishoudens	0,0	1,8	- ½	- ¼
Arbeidsmarkt				
Beroepsbevolking (personen)	1,9	0,6	- ½	- ¼
Werkzame beroepsbevolking (personen)	2,6	- 0,4	- 1¼	- ¼
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	3,8	4,8	5½	5½
Werkloze beroepsbevolking (niveau in dzd personen)	300	377	435	435
Marktsector ^{b)}				
Productie	1,7	- 5,4	1¾	2
Arbeidsproductiviteit	0,5	- 3,1	4¼	2¼
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	1,2	- 2,4	- 2¼	- ¼
Prijs toegevoegde waarde	0,7	2,6	2¼	1
Reële arbeidskosten	2,8	- 0,6	0	2
	niveaus in %			
Arbeidsinkomensquote	79,0	80,9	77¼	76¾
Winstquote ^{c)}	13,8	7,7	11¾	13½
Collectieve financiën				
EMU-saldo (% bbp)	0,6	- 5,4	- 5,8	- 3,9
EMU-schuld (% bbp)	58,2	60,8	64,5	66,2
Collectieve lasten (% bbp)	39,1	38,2	37,9	38,5

^{a)} Concurrentenprijs minus uitvoerprijs binnenslands geproduceerde goederen.

^{b)} Bedrijven exclusief zorg, delfstoffenwinning en onroerendgoedsector.

^{c)} Van productie in Nederland, marktsector exclusief banken en verzekeringen.

ter geen rekening met de gevolgen van vermogensverliezen, baanverlies en het schrappen van bonussen. Huishoudens die daarmee te maken hebben, kennen een ongunstiger koopkrachtontwikkeling.

Herstel volledig exportgedreven

De uitvoer is wederom de stuwende kracht achter het economische herstel: de bijdrage van de uitvoer aan de groei in 2010 en 2011 bij elkaar opgeteld is gelijk aan de gecumuleerde bbp-groei over beide jaren. Nederlandse bedrijven, geholpen door de aantrekkende wereldhandel en de goedkopere euro, voeren dit jaar 12 $\frac{3}{4}$ % meer goederen uit dan vorig jaar. Vooral de wederuitvoer groeit sterk, met 16 $\frac{3}{4}$ %. Volgend jaar, wanneer de groei van de relevante wereldhandel bijna halveert door de terugvallende bbp-groei in de ons omringende landen, valt ook de exportgroei terug, tot 7 $\frac{1}{2}$ %.

De binnenlandse bestedingen, bestaande uit de gezinsconsumptie, investeringen en overheidsbestedingen, ontwikkelen zich volgens de raming beduidend gematigder en dragen over de twee ramingsjaren bekeken niet bij aan de economische groei. Gezinnen houden de hand voorlopig op de knip, bedrijven hebben weinig behoefte om de investeringen op te voeren en de overheid begint, zoals reeds in 2009 afgesproken, in 2011 met bezuinigen.

Deblokkering spaarloon helpt gezinsconsumptie weinig

Huishoudens consumeren dit jaar naar verwachting $\frac{1}{2}$ % meer dan in 2009. Komend jaar bedraagt de geraamde consumptiegroei $\frac{3}{4}$ %. Het voor inflatie gecorrigeerde inkomen uit arbeid neemt in beide ramingsjaren af, vanwege de lage contractloonsijging en de (in 2010) afnemende werkgelegenheid. Het uitkeringsinkomen neemt dit jaar toe, maar daalt volgend jaar. Weliswaar stijgt in 2011 het aantal aow-gerechtigden flink doordat de relatief grote groep die geboren is in 1946 en nu nog leeft dan 65 wordt, maar de stijging van de hoogte van de aow-uitkering en andere sociale uitkeringen blijft achter bij de inflatie. Bovendien neemt het aantal werkloze personen op jaarbasis niet verder toe. Doordat het overig inkomen (bestaande uit onder andere rente- en dividendbaten) in de ramingsjaren echter flink toeneemt en de consumptiegroei laag is, kunnen consumenten een deel van hun beschikbaar inkomen sparen.

Vermogensmutaties hebben per saldo nauwelijks effect op de geraamde consumptiegroei. Vorig jaar werden de aandelen van huishoudens meer waard, maar hun huizen minder. Dit jaar is de afname van het huizenvermogen geringer, maar dat geldt ook voor de stijging van het aandelenvermogen. Voor 2011 wordt niet uitgegaan van grote vermogensmutaties.

De deblokkering van het spaarloon halverwege september 2010 heeft naar verwachting nauwelijks effect op de consumptiegroei. Slechts weinig consumenten zullen door het vrijgeven van het spaarloonsaldo in staat worden gesteld consumptieve uitgaven te financieren die ze anders niet hadden gedaan. Het effect op de consumptiegroei wordt ingeschat op +0,1%-punt in 2010.

Bescheiden toename investeringen in 2011

De bestaande productiecapaciteit wordt momenteel nog altijd minder benut dan voor de crisis het geval was. In combinatie met de huidige leegstand van bedrijfsgebouwen zet dat dit jaar een

rem op de uitbreidingsinvesteringen. De bedrijfsinvesteringen nemen daarom in 2010 naar verwachting met 5 $\frac{1}{2}$ % af, ook al herstellen de winsten zich dit jaar, is het producentenvertrouwen het afgelopen anderhalf jaar sterk toegenomen en is de orderpositie verbeterd.

Door de voortgaande stijging van de winstgevendheid en de verder aantrekkende conjunctuur nemen volgend jaar de bedrijfsinvesteringen in de raming met 2 $\frac{3}{4}$ % toe. Dat zijn waarschijnlijk grotendeels vervangingsinvesteringen, aangezien het productieniveau in 2011 nog altijd lager is dan in 2008.

Tekort loopt snel terug, maar is nog steeds hoog

In 2010 loopt het overheidstekort op tot naar verwachting 5,8% bbp. De verdere stijging komt deels doordat belastinginkomsten met vertraging reageren op productie en inkomen; de recessie van vorig jaar dempt daardoor de belastingen dit jaar. Bovendien neemt het tekort toe doordat in 2010 het stimuleringspakket de maximale omvang bereikt en doordat de zorguitgaven sterk blijven stijgen.

Door verder conjunctureel herstel, het aflopen van stimuleringsmaatregelen en door ombuigingen neemt het overheidstekort volgend jaar af, tot naar verwachting 3,9% bbp. Hoewel de tekortvermindering in 2011 aanzienlijk is, is het tekort in historisch opzicht nog steeds groot en ligt het duidelijk boven het 'Maastricht'-plafond van 3% bbp. Ook het gat met de oorspronkelijke kabinetsdoelstelling – een begrotingsoverschot van 1% bbp in 2011 – blijft zeer aanzienlijk. De verbetering is bovendien onvoldoende om een verdere stijging van de overheidsschuld te voorkomen. De schuld stijgt komend jaar naar verwachting met bijna 2%-punt tot 66,3% bbp, nadat deze in 2010 al met 4%-punt was toegenomen. □

Meer informatie: jasper.de.jong@cpb.nl

Belastingherziening 2001: meer vrouwen werken,

De nettobeloning van werk is door de belastingherziening van 2001 sterk gestegen. In tegenstelling tot wat uit eerdere onderzoeken bleek, vinden wij dat vrouwen niet meer uren gingen werken. Wel gingen er meer vrouwen aan het werk. Per saldo is het arbeidsaanbod van vrouwen met ongeveer 2% toegenomen.

Arbeidsparticipatie

In vergelijking met andere OESO-landen is de participatiegraad van Nederlandse vrouwen iets bovengemiddeld, maar zij werken wel veel vaker in deeltijd. Met een participatiegraad van 70% ligt ons land boven het OESO-gemiddelde van 61%. Ongeveer 60% van de werkende vrouwen werkt echter minder dan 30 uur per week (zie tabel). In de overige OESO-landen gaat het gemiddeld slechts om een kwart van de vrouwen. Eerdere onderzoeken wijzen op de persistentie van deeltijdwerk. Al jarenlang ligt de gemiddelde werkweek van de Nederlandse vrouw rond de 26 uur. Deeltijdwerk heeft bijgedragen aan de toename van vrouwen op de arbeidsmarkt. Hoewel vroeger de voordelen van deeltijdwerk voorop stonden, is er nu meer aandacht voor de nadelen. In deeltijd werkende vrouwen verdienen minder per uur en maken minder kans op promotie. Bovendien is het gunstig voor de economische groei wanneer vrouwen (meer) werken en draagt dit bij aan de financiering van de kosten van de vergrijzing.

Twee effecten van een hogere nettobeloning

Het arbeidsaanbod van vrouwen is gevoelig voor financiële prikkels. Volgens de economische theorie heeft een verhoging van de nettobeloning van werk twee tegengestelde gedragseffecten. Een hoger loon maakt werken aantrekkelijker en dus wordt vrije tijd ingeruild voor meer betaalde uren. Dit is het substitutie-effect. Tegelijkertijd is in geval van een nettoloonsverhoging het totale inkomen hoger bij hetzelfde aantal gewerkte uren en bij een hoger inkomen kan iemand er de voorkeur aan geven om minder te gaan werken. Dit is het inkomenseffect. Eerdere empirische onderzoeken tonen aan dat het substitutie-effect het inkomenseffect doorgaans domineert. Een verhoging van de nettobeloning verhoogt dus per saldo het arbeidsaanbod.

Recent beleid

In de afgelopen jaren zijn diverse belastingmaatregelen genomen om personen te stimuleren meer uren per week te werken. Zo is in 2009 de inkomensafhankelijke combinatiekorting ingevoerd. Huishoudens met kinderen waarvan de beide partners werken, ontvangen deze korting, evenals werkende alleenstaande ouders. Nieuw aan de korting is dat deze stijgt met het inkomen van de minstverdienende partner. Een verhoging van het aantal uren van de minstverdienende partner verhoogt het nettohuishoudinkomen meer dan eenzelfde toename van het aantal uren van de mééstverdienende partner. Vooral in deeltijd werkende vrouwen zouden zo gestimuleerd worden meer uren te gaan werken. In 2010 bedraagt de korting maximaal 1859 euro.

Daarnaast daalt het belastingvoordeel van de algemene heffingskorting van niet-werkende partners jaarlijks. Van deze korting ging geen enkele financiële prikkel uit om te gaan werken. Sinds 2009 is een deel van de heffingskorting niet meer via de partner te verzilveren. In 2009 bedroeg dit deel 134 euro en dit bedrag zal in 15 jaar tijd stijgen tot de volledige heffingskorting. De 'Taskforce Deeltijdplus' stelt in haar eindrapport voor om bovengenoemde fiscale maatregelen te intensiveren zodat "werken loont".

Participatie en deeltijd, vrouwen, leeftijd 15-64, 2006

	Participatie ^a	Deeltijd ^b
	%	%
Zweden	77,7	19,0
Denemarken	76,7	25,6
Finland	73,2	14,9
Verenigd Koninkrijk	70,3	38,7
Nederland	69,6	59,7
Verenigde Staten	69,3	17,8
Australië	68,9	38,2
Duitsland	68,5	39,1
Frankrijk	64,5	22,6
EU-15	64,3	31,6
Spanje	61,1	21,4
OESO landen	60,8	25,1
België	58,9	34,7
Italië	50,8	29,4

^a Aantal vrouwen dat participeert op de arbeidsmarkt als percentage van het aantal vrouwen in de leeftijdscategorie 15-64 jaar.

^b Aantal vrouwen dat minder dan 30 uur per week werkt in de belangrijkste baan als percentage van het aantal vrouwen dat werkt.

Bron: OECD Employment Outlook 2009.

Noot: de cijfers in deze tabel zijn gebaseerd op internationale definities, zoals gehanteerd door de OESO.

maar voor minder uren

Recent onderzoek: de belastingherziening 2001

Ons onderzoek richt zich op de belastingherziening van 2001. De uitkomsten hiervan geven inzicht in de mogelijke effecten van recent beleid, omdat soortgelijke financiële prikkels een rol spelen. Zo waren ook de maatregelen van de belastingherziening bedoeld om werken financieel aantrekkelijker te maken. Dit gebeurde op twee manieren. Het eerste element was een verlaging van de belastingtarieven. Figuur 6 laat zien dat de toename van de nettobeloning varieert voor de verschillende inkomensniveaus. Het tweede element was het vervangen van de belastingvrije voet door algemene heffingskortingen. In de oude situatie was het voor de niet-werkende vrouw met een veelverdienende partner voordeliger om de belastingvrije som te gelde te maken via haar partner, dan om zelf te werken. Het voordeel van de algemene heffingskorting hangt echter alleen af van het eigen marginale tarief. Vaste heffingskortingen verlagen daarom in feite de vaste kosten van werk. Dit is belangrijk omdat de keuze om wel of niet te werken grotendeels afhangt van vaste kosten.

Dit blijkt uit figuur 7 waarin de toename van de nettobeloning op huishoudensniveau is te zien voor verschillende verdienniveaus van de vrouw en haar de partner. Voor alle inkomensniveaus is de toename van het huishoudinkomen door de belastingherziening positief, vooral voor vrouwen met een veelverdiende partner. De vervanging van de belastingvrije voet door een vaste heffingskorting creëert een extra financiële prikkel om (meer) te werken.

Gemiddeld meer uren werk per week

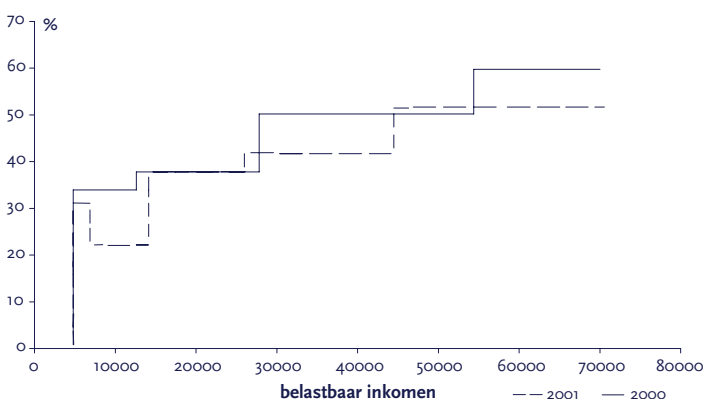
Uit ons onderzoek blijkt dat de belastingherziening van 2001 de arbeidsparticipatie van vrouwen met 2,4%-punt heeft verhoogd. We kennen deze verhoging voornamelijk toe aan de vervanging van de belastingvrije voet door de heffingskorting waardoor de vaste kosten van werk afnemen. Dit sluit aan bij recent beleid om de heffingskorting van de niet-werkende partner af te schaffen. Lagere marginale belastingtarieven hebben slechts een klein en insignificant effect. Vrouwen gingen iets minder uren werken door de verhoging van de nettobeloning. Het eerder genoemde substitutie-effect bleek dus kleiner dan het inkomenseffect. Het is de

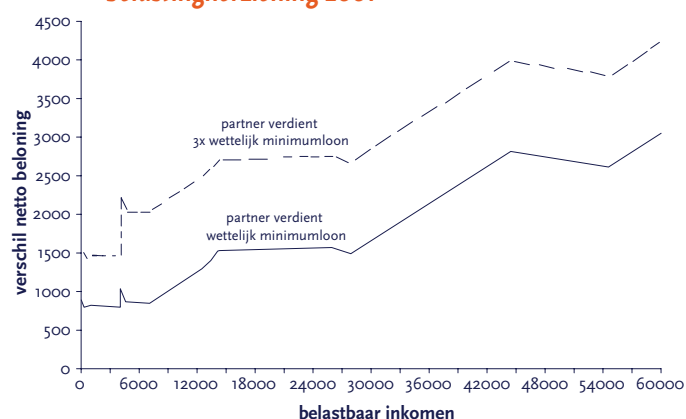
vraag of de recent ingevoerde inkomensafhankelijke combinatiekorting via een verlaging van het marginale belastingtarief vrouwen ertoe kan bewegen meer uren te werken. Door de belastingherziening gingen weliswaar meer vrouwen aan het werk, maar zij werkten gemiddeld minder uren. Per saldo leidde de belastingherziening tot een toename van gemiddeld 0,4 uur per week, dit is circa 2% van de gemiddelde werkweek van vrouwen in de beroepsbevolking. □

Meer informatie: nicole.bosch@cpb.nl

Figuur 6 Marginale belastingtarieven voor en na belastingherziening 2001

Figuur 7 Verandering in netto huishoudinkomen door belastingherziening 2001

Recente publicaties

JUNI 2010 - SEPTEMBER 2010

Onderstaande lijst geeft een overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen juni en september 2010, gerangschikt naar publicatiereeks. Beleidsrelevante stukken zijn kort samengevat. Op www.cpb.nl kunt u de volledige publicaties downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht beschikbaar.

Prognoses

Macro Economische Verkenning 2011 (MEV 2011)

johan.verbruggen@cpb.nl

De Macro Economische Verkenning 2011 beschrijft de stand van de Nederlandse en de internationale economie en presenteert prognoses voor de economische ontwikkeling in 2010 en 2011. De economierapportage op pagina's 4-7 van deze Nieuwsbrief bevat een samenvatting van deze MEV-ramingen. Het Speciale Onderwerp in de MEV 2011 is getiteld 'Economische en Monetaire Unie in zwaar weer'.

CPB Documenten

210. Systemic risk in the financial sector; a review and synthesis

Michiel Bijlsma, Jeroen Klomp en Sijmen Duineveld, juli 2010
michiel.bijlsma@cpb.nl

Door de financiële crisis staat systeemrisico centraal op de beleidsagenda. Bij zo'n crisis verspreidt een schok zich naar andere financiële instellingen. De schok wordt daarbij versterkt, waardoor het financiële systeem in gevaar komt. Dit document presenteert een overzicht van de literatuur over dergelijke versterkingsmechanismen en onderscheidt daarbij twee typen: besmetting binnen de financiële sector en de procyclische connectie tussen de financiële sec-

tor en de reële economie. Regulering kan systeemrisico verminderen door externaliteiten in te perken. Hierbij spelen echter verschillende problemen. Ten eerste zijn systeemrisico en de kosten ervan moeilijk te kwantificeren. Ten tweede hebben banken prikkels om regulering van systeemrisico juist te ontduiken. Ten derde staan toezichthouders bloot aan de verleiding om te laat in te grijpen. Ten slotte kunnen overheden zich er moeilijk aan committeren om systeembanken niet te redden. Hierdoor hebben markten geen prikkel om systeemrisico te beprijzen. Het versterken van marktdiscipline kan helpen om deze problemen te verminderen, omdat het toezichthouders disciplineert, niet afhankelijk van complexe informatievereisten, en moeilijk te manipuleren is.

211. Ex-postcorrectiemechanismen in de Zorgverzekeringswet

Rudy Douven, september 2010
rudy.douven@cpb.nl

Risicoverevening vormt een sleutelrol in het nieuwe zorgstelsel. Een goede werking van het systeem van ex-antisicoverevening kan oneerlijke concurrentie tussen verzekeraars voorkomen. Deze verevening werkt echter nog niet perfect en daarom bestaan er vier correcties achteraf in de huidige risicoverevening: macronacalculatie, hogekostenverevening, nacalculatie en een bandbreed-

teregeling. Een nadeel van deze vier mechanismen is dat zorgverzekeraars minder prikkels ondervinden om op de zorguitgaven te letten. Door de ex-antisicoverevening op orde te houden, en waar nodig te verbeteren, en de correcties achteraf op de budgetten van zorgverzekeraars verder af te bouwen kan een gezondere vorm van concurrentie ontstaan waarbij de doelmatigheidsprikkels van zorgverzekeraars toenemen.

CPB Discussion Papers

152. Health insurance competition; the effect of group contracts

Jan Boone, Rudy Douven, Carline Droge en Ilaria Mosca, juni 2010
rudy.douven@cpb.nl

Veel zorgverzekeraars bieden collectieve contracten aan op de private zorgverzekeringsmarkt. In een empirische analyse van ongeveer 700 collectieve contracten gedurende de periode 2007-2008 laat de studie zien welke factoren een rol spelen bij de premiestelling. De auteurs vinden lagere premies voor collectieve contracten bij grote collectiviteiten, bij naturapolissen, bij werkgeverscollectiviteiten, bij nieuwe polissen, en bij zorgverzekeraars die naast zorg ook andere verzekeringen aanbieden. Opmerkelijk is dat regionale collectiviteiten die gesitueerd zijn in het werkgebied van de zorgverzekeraar, hogere premies betalen dan andere collectiviteiten. Deze bevinding is inconsistent met de onderhandelingstheo-

rie waarbij regionale collectiviteiten door een doelmatige inkoop van hun zorgverzekeraar juist een hogere korting (als die er al is) zouden moeten krijgen. Een mogelijke verklaring voor de hogere premies is dat regionale collectiviteiten minder prijselastisch zijn dan andere collectiviteiten.

153. Regulatory legacy, VoIP adoption and investment incentives

Paul de Bijl en Martin Peitz, juni 2010
paul.de.bijl@cpb.nl

Dit paper onderzoekt de effecten van toegangsregulering van PSTN-telefonienetwerken op de acceptatie door consumenten van een nieuwe technologie in de vorm van 'Voice over Internet Protocol' (VoIP). Het paper bespreekt ook de relatie tussen toegangsregulering en de prikkels om in VoIP te investeren.

154. The effects of a change in market abuse regulation on abnormal returns and volumes; evidence from the Amsterdam stock market

Tyas Prevoo en Bas ter Weel, juli 2010
bas.ter.weel@cpb.nl

Deze studie richt zich op de vergelijking van de handel rondom de publicatie van koersgevoelige informatie voor en na inwerkingtreding van de richtlijn Marktmissbruik op 1 oktober 2005. De analyse richt zich op het vergelijken van abnormale koersfluctuaties en handelsvolumes rondom een persbericht. In de studie worden de volgende conclusies getrokken. Ten eerste is de markt schoner geworden na invoering van de

richtlijn. Deze is dus effectiever in het bestrijden van marktmisbruik dan de vorige regelgeving. Ten tweede is vooral de handel in AScX-aandelen schoner geworden. Dit wijst op een beter toezicht op instellingen die niet altijd in de spotlights staan en waar kansen op handel met voorwetenschap groter zijn. Ten derde is de handel voorafgaand aan persberichten over fusies en overnames significant schoner geworden. Ten vierde is de handel in aandelen in de technologie-sector voorafgaand aan de publicatie van een persbericht significant schoner geworden. Voor andere sectoren worden geen effecten gevonden. Het lijkt geen twijfel dat dit resultaat kan worden verbonden met het resultaat voor de AScX (Amsterdam small Cap Index) instellingen, omdat veel technologiebedrijven daaraan zijn genoteerd. Ten slotte is de hoeveelheid informatie per persbericht niet afgenomen ondanks het feit dat de markt schoner is geworden en er meer berichten zijn gepubliceerd. Dit is dus een netto efficiëntere informatievoorziening en een verhoging van de marktintegriteit.

155. Analyzing female labor supply: Evidence from a Dutch tax reform

Nicole Bosch en Bas van der Klaauw, augustus 2010
nicole.bosch@cpb.nl

Zie het artikel op pagina's 8 en 9 van dit nummer van de CPB Nieuwsbrief.

156. A meta analysis of the equity premium

Casper van Ewijk, Henri de Groot en Coos Santing, augustus 2010
casper.van.ewijk@cpb.nl

De risicopremie op beleggingen in aandelen is een sleutelparameter voor investeringsbeslissingen. De literatuur op dit terrein wordt gekenmerkt door een uitgebreide discussie over de omvang van deze premie en de bronnen van variatie die worden geobserveerd. Het doel van deze studie is om de literatuur op een kwantitatieve wijze samen te vatten met behulp van meta-analyse. Daarbij gaan de auteurs in op de vraag hoe de risicopremie varieert afhankelijk van de wijze van meting, maar ook op de variatie van de premie naar plaats en tijd. De risicopremie blijkt aanzienlijk lager wanneer deze ex-ante wordt gemeten. Ook is de risicopremie in de loop van de tijd gedaald en lager in de Westerse ontwikkelde landen. Tot slot laten de auteurs zien dat de risicopremie hoger is in landen en tijdsperiodes met een hoge volatiliteit in BBP (als maat voor onzekerheid) en lager in landen en tijdsperiodes met een hoge nominale rentevoet.

157. The effect of competition on process and outcome quality of hospital care. An empirical analysis for the Netherlands

Michiel Bijlsma, Pierre Koning, Victoria Shestalova en Ali Aouragh, september 2010
michiel.bijlsma@cpb.nl

In deze studie analyseren de auteurs de relatie tussen concurrentie en de kwaliteit van de geleverde zorg door ziekenhuizen in Nederland. De analyse betreft de periode 2004-2008, waarin een belangrijke hervorming van de gezondheidszorg heeft plaatsgevonden in Nederland, namelijk de liberalisering van tarieven in de zorgsec-

tor. Als gevolg hiervan is de aandacht voor kwaliteit en transparantie van de zorg toegenomen. De studie gebruikt gegevens van de Inspectie voor de Gezondheidszorg voor de periode 2004-2008. In dit bestand zijn alle Nederlandse algemene en academische ziekenhuizen opgenomen. Het biedt inzicht in zowel de proceskwaliteit (o.a. snellere diagnosestelling en strakkere operatieplanning) als uitkomstkwaliteit (o.a. mortaliteit en ongeplande heroperaties). Uit de studie blijkt dat concurrentie effect heeft gehad op een aantal procesindicatoren, maar niet op de uitkomstindicatoren. Ook blijkt de concurrentie tussen ziekenhuizen niet van invloed op de beslissing om indicatoren openbaar te maken.

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 – 3383380
F 070 – 3383350
I www.cpb.nl
E redactie@cpb.nl

Redactie:

Kees Folmer
Jasper de Jong
Dick Morks
Bas Straathof

Drukker: Koninklijke De Swart

Ontwerp: Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

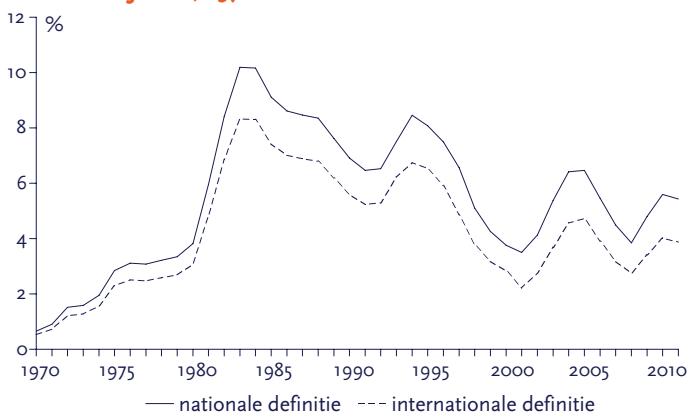
Minder werklozen volgens internationale definitie

Het CPB gaat over op de internationale definitie van werkloosheid. Dit leidt tot minder werklozen en een werkloosheidspercentage dat ruim 1%-punt lager is dan volgens de oude maatstaf. Voor de ontwikkeling in de tijd heeft de overgang geringe gevolgen.

Verschillende werkloosheidsdefinities

Voor Nederland bestaan er twee definities van werkloosheid: een nationale en een internationale. Deze verschillen op meerdere onderdelen, maar het verschil in de urengrens is verreweg het belangrijkste. Volgens de nationale definitie dien je minstens 12 uur per week te werken of te willen werken om mee te tellen voor de werkzame of werkloze beroepsbevolking. Je bent officieel werkloos als je minder dan 12 uur per week werkt, maar wel minstens 12 uur per week zou willen werken. Bij de internationale norm ligt deze ondergrens al bij een baan van 1 uur per week. Je bent in dit geval werkloos als je geen baan hebt en minstens 1 uur per week wilt werken. Daarnaast geldt bij de nationale definitie een leeftijdsgrens van 15-64 jaar, terwijl bij de internationale maatstaf ook ouderen tot 75 jaar meetellen. Een derde verschil betreft de eisen die gelden voor beschikbaarheid en zoekgedrag om deel uit te maken van de werkloze beroepsbevolking.

Figuur 8 Werkloosheid volgens nationale en internationale definitie, 1970-2011

Reden voor overgang

Er zijn twee belangrijke redenen voor de overgang op de internationaal gangbare norm. Ten eerste vergemakkelijkt dit een vergelijking tussen landen. Geen enkel ander land hanteert de huidige Nederlandse definitie in officiële statistieken. Ten tweede sluit de internationale omschrijving beter aan bij de 'economische' interpretatie van werkgelegenheid en werkloosheid. In het CPB-werk speelt de totaal beschikbare hoeveelheid arbeid een centrale rol bij het bepalen van productie en productiviteit. Volgens deze interpretatie telt iedereen mee: ook individuen die minder dan 12 uren per week werken, dragen immers bij aan de productie. De huidige nationale definitie is ontstaan uit de behoefte om beter aan te sluiten bij de 'sociaal-maatschappelijke' interpretatie van werkgelegenheid en werkloosheid. Uitgangspunt was de uitkomst van een onderzoek dat naging wanneer mensen zichzelf

als werkzaam of werkloos beschouwen. De grens daarvoor lag rond de 12 uur arbeid per week. Het nationale begrip is daarmee zinvol voor sociaal-maatschappelijke vraagstukken, maar minder voor 'economische' vraagstukken.

Gevolgen voor werkloosheidscijfers

Conform de internationale definitie zijn er per saldo minder werklozen in Nederland. Verder neemt de beroepsbevolking fors toe. In Nederland werken circa 800 000 personen minder dan 12 uur per week. Deze behoren nu tot de werkzame beroepsbevolking, terwijl ze bij de nationale definitie niet meetellen. Het gevolg is dat in 2005 het werkloosheidspercentage circa 1 tot 1½%-punt lager uitkomt dan volgens de oude maatstaf. Voor de ontwikkeling in de tijd heeft de overgang op de internationale definitie slechts geringe gevolgen.

De overgang levert per saldo minder werklozen op door drie effecten. Ten eerste neemt de werkloosheid toe omdat personen zonder werk die op zoek zijn naar een baan van minder dan 12 uur per week, nu ook meetellen. In 2005 betrof dit ongeveer 53 000 personen. Ten tweede komt het werkloosheidscijfer juist lager uit omdat iemand die minder dan 12 uur werkt en die op zoek is naar een baan van meer dan 12 uur per week, niet meer als werkloos wordt beschouwd. In 2005 waren dit ongeveer 71 000 personen. Het aantal werklozen daalt verder doordat bepaalde personen, die volgens de nationale definitie werkloos zijn, niet aan de iets strengere zoek- en/of beschikbaarheidscriteria van de internationale definitie voldoen. Het gaat hierbij om zo'n 40 000 personen in 2005, die op korte termijn niet beschikbaar zijn vanwege bijvoorbeeld vakantie of ziekte. Het werkloosheidspercentage daalt echter vooral omdat mensen in kleine baantjes voortaan meetellen in de beroepsbevolking. □

Meer informatie: henry.van.der.wiel@cpb.nl